

קרונה (2)

תחנון (נפילת אפים)

יש לדון במנין מרפסות, או במנין בחצרות של ביהכ"נ, האם באמירת תחנון יש ליפול על פניהם או לא.

ענין נפילת אפים

כתב ברבינו בחיי (קרח טז, כב) דע, כי ענין נפילת אפים בתפילה יש בו שלש כוונות. האחד למורא השכינה לפי שכוונת המתפלל שהשכינה כנגדו, לכך תיקנו בתכסיסי התפילה כיסוי הפנים, והכל ליראת השי"ת, כענין שכתוב במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים. וילבש בזה בושת וצניעות, כי כיסוי הפנים מדרכי הענוה והבושת.

והשנית להראות צער והכנעה, כי הנופל על פניו מצטער ונכנע, וההכנעה מעיקרי התשובה, ואז תפלתו מקובלת והקב"ה חושש על צער וממלא שאלתו.

והשלישית להראות אסירת חושי וביטול הרגשותיו, והוא כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו, והוא מסכים במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו, ואינו יודע דרכיו ועניניו, ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקדוש ברוך הוא מסכים על ידו וכו', ולא יוכל לראות ולדבר כי אם בהפקת רצון מהשי"ת, וזה דוגמת מה שמסכים עם לבו בכוון רגליו בתפילה כאלו רגליו כבולים ואין חפצו תלוי בעצמו, עכתו"ד.

עמידה

והנה איתא בשו"ע (או"ח קלא, ב) נפילת אפים מיושב, ולא מעומד. ויש לעורר בזה, כי הרבה אנשים לא מקפידים על זה, ויש כאלה שיש כסא ממש לידם ובכל זאת עומדים בנפילת אפים. ועי' במשנ"ב (ס"ק י) בשם הב"י שהטעם הוא על דרך הקבלה, ובריב"ש כתב שאין קפידא. עוד כתב בשם האחרונים שבשעת הדחק נוכל לסמוך על הריב"ש, וע"כ אם סיים תפלתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד' אמות וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון יעמוד שם במקומו ויפול על פניו מעומד עם הצבור. וכן אם אחר עומד נגדו ומתפלל שמו"ע ואסור לי"א לישב נגדו אפילו כמלא עיניו, ואי אפשר לו לילך לצדדין יפול על פניו מעומד, וכן כל כה"ג. אבל בלא"ה נוקט המשנ"ב שיש חיוב לעמוד בנפילת אפים.

רואים מהמשנ"ב שצריכים לומר נפילת אפים ממש מיד, שהרי כתב שכדאי לוותר על נ"א בישיבה היכא שצריך לחכות כדי הילוך ד"א, הרי בהזמן של הילוך ד"א כפי הנסיון הוא מועט מאוד.

במקום ס"ת

כתב הרמ"א שי"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים, וכן נוהגים. וחצר בהכ"נ הפתוח לבהכ"נ, או בשעה שהצבור מתפללין אז, אפילו יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפים.

וכתב המשנ"ב (ס"ק יג) שחצר הפתוח לביהכ"נ היינו שבעת שהתפלל בחצר הוי פתח ביהכ"נ פתוח ונוכל לראות מאותו צד מקום הארון, אז הוי כמתפלל לפני הארון, משא"כ אם מתפלל בחצר בצדדים אחרים כגון שפתח ביהכ"נ במערב והעזרה נמשכת גם לצד דרום והוא מתפלל שם ואין שם ס"ת אין צריך נ"א. וה"ה אם היה פתח ביהכ"נ נעול אפילו הוא מתפלל בחצר נגדו אין צריך נ"א.

ברחבה לפני ביהכ"נ

ולפי"ז יש לדון כהיום שהרבה "חוזרים" לתפלה בציבור במקומות חוץ לביהכ"נ, שאם זה ביום שלא קוראים את הס"ת והס"ת נמצאת בפנים שאין לומר תחנון בנפילת אפים, שהרי אין הס"ת שם וגם אינו עומד מול הארון. שאם ביהכ"נ נעול אפילו אם הוא עומד ממש כנגד לא מועיל, ואפילו אם הדלת לא נעולה, אז רק אם יכול לראות את ארון הקודש יכול לומר בנ"א, ואין זה שכיח כלל.

מנהג ירושלים

אמנם אם מיירי בירושלים יתכן שבכל מקרה יכול ליפול יל פניו. שבס' ארץ ישראל (להגרי"מ טיקוצינסקי, סי' א' סעי' ט') כתב שבירושלים נוהגין בנפילת אפים גם בבית שאין שם ס"ת, וגם כשאין מקום קבוע לתפילה. דטעם המנהג ליפול רק במקום שיש ס"ת הוא על סמך הרמז בפסוק "ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'" (יהושע ז' ו'), וירושלים שקדושתה קדושת עולם הרי היא כלפני ארון ה'.

אמנם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, (הו"ד בס' אשי ישראל פכ"ה הערה ל"ט), כתב שאין הדברים אמרוים אלא תוך חומות עיר העתיקה ולא בירושלים החדשה. וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ב סי' ע"ט). אך הגרימ"ט זצ"ל לא חילק בזה כלום, וגם בקצות השלחן להגר"ח נאה זצ"ל (סי' כ"ד סעי' ד) מביא מנהג ירושלים בסתם בלי לחלק, וכ"ה בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ג סי' קכ"ט).

מי שמבקר בירושלים

עוד הוסיף באגר"מ דגם כל אדם הבא לירושלים צריך ליפול על פניו אף שאין ס"ת, והטעם שאין זה שינוי מנהג, אלא בירושלים הוא מקום קדוש ומיוחד לתפלה שגם בלא ס"ת שייך לנפ"א כמו במקום שיש ס"ת, וממילא כל אדם הבא לשם צריך לעשות נ"א אף במקום שליכא ס"ת.

מנין מרפסת

לפי כל הנ"ל מי שמתפלל במרפסת, והס"ת נמצא במרפסת אחרת, אם מדובר שאינו יכול לראות את ספר התורה, לכאורה אינו יכול לומר תחנון בנפ"א. וכ"ש אם נמצא חמש קומות מעל המנין, האם נאמר שזה נחשב לפני ה'. אמנם עי' במשנ"ב, שכתבו האחרונים דאם הוא מתפלל בעזרת נשים ג"כ צריך נ"א כיון שיוכל לראות מהחלונות מקום הארון. משמע שדי בזה א"כ אם באמת יכול לראות הס"ת או ארון הקודש יכול ליפול על פניו. ומשמע שאפילו אם כשהוא יושב ונופל על פניו אינו רואה הס"ת, עדיין יכול ליפול על פניו, ועדיין צ"ע.

כשיש צבור מתפללים

עוד כתב המשנ"ב שזה שכתב הרמ"א שיחיד בכיתו יכול ליפול על פני בשעה שהצביר נופל על פניהם, משמע דאפילו הוא רחוק מביהכ"נ ג"כ נופל על אפיו. ולפי"ז אם יש י' במקום אחד גם מי שמצטרף להמנין יכול ליפול על פניו אע"פ שאינו יכול לראות הס"ת או הארון.

ס"ת בלי ארון

כתב המחבר שצריך ארון וס"ת בתוכו, וכתב המשנ"ב שארון לאו דוקא, אלא ה"ה ס"ת לחוד די. וטעם הי"א משום דמציינו בקרא רמז שנפילה היא לפני ארון ה' וכדכתיב במלחמת העי "ויפול על פניו לפני ארון ה'".

ארון בלי ס"ת

יש להסתפק האם נפ"א אפשר היכא שיש ארוה"ק בלי ס"ת, וזה מצוי מאוד ב"שיבלך" שיש כמה חדרים ואין ס"ת לכל חדר וחדר, ובשעת קריה"ת מביאים ממנין המרכזי. וכן בכותל המערבי שיש ארונות הקודש ברחבה, אבל לא משאירים הס"ת שם, רק בשעת קריאה"ת. (ושם יש ההיתר מצד "מנהג ירושלים").

והנה בשו"ת אגר"מ (או"ח ח"ד סימן כא) דן מקרה שהס"ת בארון אחר ולא באה"ק, וכתב שפשוט שאפילו באופן שאין הס"ת בארון, כמפורש בט"ז (סק"ה) יש נפ"א, א"כ פשוט כשנמצא הס"ת בביהמ"ד אך שמפני חשש גניבה הניחו להס"ת בהארון שמונח שם היין ושאר צרכי ביהמ"ד, מחמת שהוא סגור, כיון שהוא נמצא עכ"פ במקום שמתפללין איכא נפילת אפים. אך מפני כבוד הס"ת צריך לעשות מנעול חזק בארון המיוחד להס"ת שעומד במזרח שהוא למקום שמתפללין, אבל כל זמן שליכא מנעול אסור להניח שם מאחר שהגנבים גנבו לבזותם להשליכם בנהר, ואפילו אם גנבו למוכרם נמי אין להניחם באה"ק כשאינו מוסגר, אבל צריך להזדרז לעשות שאה"ק יהיה מקום שמור שאף לגנוב בלא בזיון הוא בזיון גדול להס"ת שהקהל אין חוששין להם. מבואר בדבריו שלא בא להתיר אלא באופן שהס"ת עכ"פ מונח בביהכ"נ, אבל פשוט שלא די בזה שיש שם ארוה"ק.

חדרים הסמוכים להיכל שיש בו ארוה"ק

אמנם במצב הנ"ל של ה"שטיבלך" אין להתיר מטעם שזה "בנין אחד", וכ"כ כתב להדיא בתשובות והנהגות (כרך ב

סימן עט) וז"ל ולדברינו לכאורה בביהכ"נ עם חדרים סביב שבהם אין ארון וס"ת, לא חשוב התפלה בהחדרים כמו ביהכל שס"ת שמה.

שאר ספרים

עוד כתב המשנ"ב שאם אין שם ס"ת רק שאר ספרים, דעת הא"ר והדה"ח דלא יפול על פניו רק יאמר המזמור בלא נפילת אפים, ויש חולקין בזה. מקור הדין הוא בבאה"ט (ס"ק ו) וז"ל כתב בשכנה"ג דהרוקח מודה דשאר ספרים הרי הם כס"ת, ועל דא אנא סמיכנא ליפול על אפי היכא דגריסנא. אז לפי הכנה"ג יש להתיר נפ"א גם ב"חדרים" של ביהכ"נ.

נפ"א בכתה

בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ) דן האם יש נפילת אפיים בכתה כשמתפללים במקום שלומדים ואין בו ס"ת. וכתב הרי בכל דבר אין לחנך באופן שהוא שלא כדון, אפילו כשלא יארע עי"ז שום מכשול. ומציין למש"כ (יו"ד ח"א סימן קל"ז) שהוא פלוגתא דרבנותא ורוב האחרונים ס"ל כמג"א, שמצוות חינוך היא דווקא כשעושה הקטן באופן שאם היה גדול, היה יוצא ידי חובה. וא"כ כשאפשר, אפילו באופן רחוק, לצאת מכשול, אין לחנך באופן כזה לכו"ע. אבל בעובדא דנפילת אפיים, איכא דפליגי בזה, שאנו נוהגין כה"א שהביא הרמ"א, שהוא שיטת הרוקח שהביא הב"י, דאין נפילת אפיים אלא במקום שיש ארון, וספר תורה בתוכו. אבל הב"י עצמו, משמע שאינו סובר כן, דהא מסיק, ואני אומר אם קבלה נקבל ואם לדון יש תשובה, ולכן אין לחוש כל כך. וגם איכא דמקילין במקום שיש שאר ספרים, שזה וודאי הא יש במקום שלומדין. ולא שייך לחשוש לשמא גם כשיגדלו יעשו נפ"א אף בלא ס"ת, דעכ"פ הא לא יעשו בלא ספרים, דאף כשלמדו בישיבה נמי לא נפלו אלא דווקא כשאיכא ספרים.

אבל כתב שבכלל, אם יש חיוב חינוך לחנך קטנים לנפילת אפיים, אינו ברור. דהרבה מקומות באירופה לא נהגו להצריך קטנים בנפ"א, אפילו לאלו קטנים שלמדו כבר בעצמן, וידעו כמה מסכתות. וכן היה בכל המקומות שאני ידעתי מהם, ששם היו גדולי תורה. ולכן אף שבאמריקה מחנכין את הקטנים גם בנפ"א, יכולין אף לכתחילה לעשות נפ"א גם ביש ספרים הנדפסים. ואין לחוש, דאפילו יעשו כך בגדלותן, אין בזה כלום, כיוון דאיכא דסברי כן. אבל למעשה יש להביא ס"ת לכל זמן הלמודים בהישיבה, אף כשלא יהיה מניין לקה"ת, כיוון שהוא מקום קבוע אף רק לתפילת קטנים. דבשביל תפילה לבד, אף של תינוקות, טוב שיהיה ס"ת, דהרי איכא עדיפות לכל תפילה, שיהיה במקום שאיכא ס"ת. ותפילת תינוקות הא חשובה מאד לפני הקדוש ברוך הוא, שהוא הבל בלי חטא.

עמידה במקום שאין נופלים על פניהם

יש חידוש בא"ר שבמקרה אינו אומר תחנון בנפ"א אין להקפיד לומר בישיבה, ואפר לאומרו בעמידה.

קריאת התורה במרפסות

דנו הפוסקים האם אפשר לקרא בתורה ב"מניני מרפזת", די"א שהיות והשיטה שלפיה ניתן לצרף אותם מבוססת על שו"ת הרשב"א, והיא שנויה במחלוקת שמא עדיף שלא לברך על מצוות אלה. (ולכן יש שנוהגים לעשות "הוכע קדושה", ר"ל שמקצרים בחזרת הש"ץ).

אבל נראה שרוב הפוסקים התירו מתוך הדחק גם לברך, כמו שכתב הגר"א וייס שליט"א היות שהשו"ע ונושאי כליו ורוב גדולי הפוסקים פסקו כדברי הרשב"א יש לסמוך עליהם, ובפרט בשעה שאינן יכולים להתקבץ ביחד, וא"כ הוא הדין והוא הטעם גם בברכת כהנים וקריאת התורה.

עלייה לתורה ממרפסת אחרת

אבל בקריה"ת יש בעיא, שהרי תיקנו חכמים שכל אחד ואחד משבעת הקרואים יברכו גזירה משום הנכנסים והיוצאים, ובפשטות כאשר כל אחד עומד במרפסת ביתו, אי אפשר לעלות לתורה.

אלא שטמו משמיה של הגר"מ שטרנבוך שליט"א שכיון שנוהגים בני אשכנז להעלות סומא לתורה, כמ"ש הרמ"א (קלט, ג) ה"ה במי שעומד במרפסת אחרת.

סומא בקריאת התורה

הנה כתוב בשו"ע (או"ח קלט, ג) סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפילו אות אחת שלא מן הכתב, וכתב הרמ"א שעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקריין בתורה לע"ה.

ועי' ט"ז (קמא, ג), דסומא שאמרו שאינו קורא בתורה, היינו משום דאין קורא על פה, אבל אוקמי לאינש אחרינא שפותח ורואה והסומא מברך ועומד בצדו שפיר דמי. לכאורה ההסבר הוא שע"י שיש איניש אחרינא עמו, יוצא מטעם שומע כעונה. ומביא בשם הלבוש שראה בפני גדולים שעלה סומא לתורה. ואע"פ שצריך העולה לקרות ביחד עם הש"ץ, אין זה מעכב. ושמעתי שנהגו אצל מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, באופן שאחד המתפללים במנינו היה ת"ח סומא ל"ע, היה עולה לתורה בהוספה אחרי שעלו שבעה קרואים. וכפי הנראה החמיר כן כדי שיהיו ז' קרואים שיוכלו לקרות כפי הדין לכתחילה.

קריאה מתוך הכתב

ובשאלת יעב"ץ (סי' עה) הקשה עליו, דמה ששומע כעונה, הלא אינו אלא עונה בעל פה. ויעו"ש בדבריו דכתב דבשלמא באיניש דעלמא שעולה לתורה, שפיר יכול לצאת בקריאת הבעל קורא מדין שומע כעונה, שהרי הוא שפיר רואה בפנים הספר, ובצירוף מה ששומע מפי הקורא דהוי כעונה, נחשב כקורא מתוך הספר, אבל סומא שאינו רואה מתוך הספר, א"כ ע"י שומע כעונה אינו אלא כקורא בע"פ, ודברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה.

גדר שומע כעונה

ולפום ריהטא נראה שזה תלוי בגדר דינא דשומע כעונה, דכל סברת השאלת יעב"ץ אינו אלא אי נימא כהבית הלוי ששומע כעונה הוי כדיבור, אך להחזו"א שע"י השמיע מתחבר לאמירת המשמיע, א"כ יכול גם סומא לעלות לתורה, דהוי כקורא בתורה שפיר ע"י שומע כעונה.

וראוי להעיר שבדברי השאלת יעב"ץ יש דבר מחודש, דשייך לצרף וליחס את ראייתו של האדם תוך הספר עם שמיעתו, דאיכא בה דין אמירה מצד שומע כעונה, ולהחשיבו ע"י זה כקורא מתוך הספר, שלפום ריהטא איזו התיחסות יש בין אמירה זו לראייה שלו תוך הספר, ודבר זה צ"ע ובידור.

יעמוד במקומו

ותמה היעב"ץ שאם בשמיעה יוצא, למה צריך להגיע לעמוד ליד ספר התורה, יעמוד במקומו ויברך על השמיעה שישמע מהש"ץ. ומכאן הוכיח הגר"מ שליט"א שלדידן שנוהגים כרמ"א באמת אפשר "לעלות" לתורה אפילו אם אינו עומד ליד סה"ת. אבל כולם חולקים עליו דמ"מ צריך לעלות לתורה ולעמוד ליד הס"ת, וכל זה לא שייך בריחוק מקום.

עצות איך לקרא בתורה בלי להתקרב

וראייתו בקובץ "עיון הפרשה" תשובה מהגר"י זילברשטיין שליט"א שנשאל אודות קריה"ת במניני מרפסת. ונשאל היות ולפי הוראת משרד הבריות שצריך להתרחק כ"א שתי מטר מחברו, כאשר העולה הרי עומד סמוך לבעל קורא. והשואל כתב שנאמרו בזה כמה עצות, ושאלתו בפיו איזה עצה הטובה ביותר. א) להוציא שתי ספרי תורה, ס"ת אחד על הבימה, ויקרא בו הבעל קורא, ס"ת שני על שולחן אחר, ושם יקרא העולה בלחש. ב) יכינו מערב שבת את העולים לתורה, וכל אחד יקרא בעצמו את הקריאה שלו, או שששה עולים יקראו כל אחד שלשה פסוקים, וה"בעל קורא" יעלה לשביעי, ויקרא את רוב הפרשה.

והשיב הגר"י שכל העצות אינם טובות, כי אין ראוי להוציא שתי ספרי תורה, כי בזיון לתורה שמוציאין שני ספרי תורה ומברכים על אחד, אינו מברך על הספר תורה שקורא בו.

עמידת שלשה ליד סה"ת בעת קריה"ת

גם כשכל אחד יקרא בעצמו, אין זה מועיל כל כך, כי הרי כתב בשו"ע (או"ח קמא, ד) אם ש"צ רוצה לברך לעצמו ולקרות, צריך שיעמוד אחר אצלו, שכשם שנתנה תורה על ידי סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור.

והנה מקור הדין הוא בשו"ע (או"ח קמא, ד) וז"ל אם ש"צ רוצה לברך לעצמו ולקרות, צריך שיעמוד אחר אצלו, שכשם שנתנה תורה על ידי סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור.

וכתב המשנ"ב (ס"קטז) בשם הלבוש, נוהגין שהגבאי או הקונה המצות עומד אצל ס"ת, וזה נקרא סגן כדי שיהיה ג' היינו שהסגן הוא כביכול במקום הש"י שהוא מצוה לקרות לכל מי שירצה, והקורא הוא הסרסור במקום משה, והעולה הוא המקבל במקום כל ישראל ובשליחותם.

עוד הביא המשנ"ב שמקור המנהג במסכת סופרים (יד, יד), הובא באו"ז (הלכות שבת), אלא ששם יש טעם אחר, שאינו מן המובחר שיעמוד החזן יחידי לפני התיבה, אלא שיעמדו עמו אחד לימינו ואחד לשמאלו כנגד האבות.

בחירת "גבאי" הגון

וכתב בספר שערי אפרים מזה יש ללמוד שיש לבחור לסגן איש נכבד ובעל מעש"ט ודעת הבריות נוחה הימנו, שלא יחשדוהו שבשביל הנאת עצמו או איזה סיבה יתמוך כבוד למי שאינו ראוי או בהיפוך. וכן ראוי לצבור שלא יהרהרו אחר הסגן וידונו אותו בכל ענין לכף זכות, והדבר אשר יקשה בעיניהם עליו יתלו כי משגה היה וטעה בשקול הדעת, ואף אם אירע שקרא לאחד שלא לפי כבודו, וחושד להסגן שעשה במתכוין להכעיסו אם נגע יראת ה' בלבבו יש לו להתאפק ולא יאמר לו דבר, וישא ק"ו בנפשו אם קרוץ מחומר תפעם רוחו בנגוע בקצה כבודו כחוט השערה עאכ"ו שיש לו לחוש לכבוד המקום ב"ה ולכבוד תורתו הקדושה שלא לעשות שעורריה עי"ז.

ואם אחד בגובה אפו עשה מריבה עם הסגן אעפ"כ חוב על הסגן להיות מן הנעלבים ולא יניח מקומו, ואם הסגן הניח הס"ת והלך לו לפי שזה הקניטו בדברים ראוי לענשו, כי אם אדם חטא ס"ת למה בייש, וכל ערום יעשה בדעת ויחוס לכבוד המקום ולכבוד התורה וכו'.

אבל בפשטות אינו מעכב הקריאה, א"כ במצב שלנו שהוא מצב של "בדיעבד" נראה שאינו צריך להקפיד.

והגר"י נתן עצה היא להוציא שולחן רחב, ויתרחקו ככל האפשר, גם אם העולה לא יוכל לקרוא יחד עם הבעל קורא, כי מעיקר הדין זה לא מעכב, כמו שמותר לסומא לעלות. ובפרט לשיטת הזוהר שלכתחילה אין ראוי לקרות יחד עם העולה.

משפחה גרעינית

עוד עצה כתב הגר"א ווייס שליט"א שאם יש משפחה שיש בה שלשה גדולים כגון אב ושני בנים, יש להקל להעלותם בזה אחר זה, דהלא איתא בשו"ע (קמא, ו) יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע. וכתב הרמ"א שאפילו אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטר לא יקראו השני בשמו משום עין הרע.

הרי שמצד הדין אין בזה ענין אלא משום עין הרע, והמשנ"ב (ס"ק י"ח) כתב דאם עלה לא ירד, דאין קפידא בזה אלא לכתחלה, ובשער הציון (ס"ק י"ז) הביא הלכה זו מדרך החיים בשם כמה אחרונים.

ובערוה"ש (סעיף ה') כתב דמי שאינו חושש לעינא בישא יכול לעלות, אך זה סותר את לשון השו"ע דאין מניחין להם לעלות. אך מ"מ נראה לכאורה דבשעת הדחק כדי שלא תתבטל עיקר התקנה דקריה"ת יש להקל בזה, ולא יפלא שלא מצינו זאת בפוסקים, כי אין זה מצוי כלל שנצטרך להעלות אחים זה אחר זה, דמ"מ"נ אם אין מנין אין קריה"ת, ואם יש מנין למה צריך להעלותם בזה אחר זה, אך בנ"ד יש להקל. עוד כתב דבנ"ד יש לדון דאין כלל עין הרע, כיון שאי אפשר בענין אחר.

שהבעל קורא יכול לקבל כל העליות

עוד כתב שאין צריך לכל זה, אלא בעל הקורא יעלה ויברך ויחזור ויעלה ויברך שבע פעמים. וכן מבואר בשו"ע (קמג, ה) דבמקום שאין בציבור מי שיודע לקרות אז הבעל קורא עולה לכל שבע עליות. ואף שכתבו הפוסקים דלפי מנהגנו שגם עם הארץ שאינו יודע לקרות עם הש"צ עולה, שוב אין נוהגין שבעה"ק עולה וחוזר ועולה אלא עמי הארץ עולים לשבעת הקרואים, אך מ"מ לא פקפקו בעצם ההלכה, ומשו"כ כך יש לנהוג בנ"ד.

והיה נידון אצלנו שבמקום המנין היה כהן, ועוד ארבע בני משפחה, הנידון היה האם הבע"ק יקבל כל העליות, או שלפחות "כהן" ולוי" יקבל הכהן והשאר יקבל הבע"ק. ושאלו דעת הגר"א ווייס שליט"א והורה שגם בכה"ג עדיף שהבע"ק יקבל כל העליות.

ולענ"ד זה דבר פלא! שהרי כאן יש מצוה דאורייתא של "וקדשתו", א"כ לענ"ד ברור שלפחות יקבל הכהן העליה שלו. (ואע"פ שהכהן יצא לפני שקראו להבע"ק לעלות ולא היה כאן "ביטול" מצות עשה, אבל בכ"ז הפסידו מצות עשה).

וותיקין או תפילה בציבור

לאור המצב שאין בכל מקום מניני מרפסות, נשאלתי מה הגדר שאומרים שתפלה בהנץ החמה נחשב כתפלה בציבור. והנה כתב הביה"ל (סימן נח) שהזהירים לקרות כוותיקין מותר לקרות ולהתפלל ביחידים אם אין להם מנין. וכתב שגדולה מזו אמרו (ברכות כב, ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא, ומבואר שאפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא ג"כ יזהר לקרותה בזמנה סמוך להנץ. ומשנה זו איירי בוותיקין כדמסקינן בגמ' (שם כה, ב) דמקשה לימא תנא סתמא כרבי אליעזר דאמר עד הנץ החמה, ומשני אפילו תימא רבי יהושע ודלמא כותיקין, דאמר רבי יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. וצ"ע מאיפה רואה מכאן שוותיקין דוחה תפילה בציבור הרי אינו מתפלל במקוה, ואולי יתפלל אח"כ במנין.

ק"ש עם תפילין או תפלב"צ

ואולי כוונתו על פי מה שדן לעיל (סימן סו) במי שאין לו תפילין בעת שהצבור מתפללין אם עדיף שיתפלל עם הצבור אף שהוא בלי תפילין, ואח"כ כשיגיעו התפילין לידו יקיים מצות תפילין לבד, או מוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור כדי לשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין, ומביא פסק המג"א דמוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור וישאול תפילין כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין. ולפי"ז אם רואים שק"ש כוותיקין עדיף מק"ש בלי תפילין, אז ממילא עדיף גם מתפילה בציבור.

אלא דצ"ע למה כתב דווקא במי שרגיל ליהזר. וראיתי במשנ"ב מהדורת דירשו שבאמת הגריש"א זצ"ל והגרח"ק נקטו שה"ה למי שאינו רגיל להתפלל כוותיקין עדיף מתפלב"צ. אבל עיי"ש שהגרש"ז א זצ"ל נקט שדוקט מי שרגיל בכך, יכול להתפלל ביחידות, דנחשב קצת שקיבל עליו בנדר, אבל למי שאינו רגיל לא. אבל כתב שמי שמתפלל כוותיקין בקביעות אפילו אם זה בר"ח לבד, ג"כ יכול להתפלל ביחידות אם אינו מוצא מנין.

ק"ש בזמן או תפלב"צ

כדברי המג"א כתב גם בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' מז), אבל לא מטעמיה, אלא כי מה שקורין אח"כ ק"ש בציבור אין לו דין ק"ש רק כקורא בתורה, לכך עדיף טפי להתפלל ביחידות. וזה חידוש עצום, שמי שקרא ק"ש בלי תפילין אינו יצא ידי חובת ק"ש.

אבל לענין האם תפילה כוותיקין דוחה תפלב"צ בזה חולק על הביה"ל, דיעו"ש שנשאל במה שמאחרים להתפלל ועוברים זמן ק"ש וגם ברכת ק"ש, האם טוב ליחיד להתפלל ביחידות בזמן ק"ש ותפלה אף שאינו מתפלל עם הצבור, או עדיף להתאחר ולהתפלל עמהם. והשיב שאם לא היו עוברים זמן ק"ש והברכות והיו מתפללין בזמנם, רק שאחד היה רוצה לעשות כותיקין להתפלל עם דמדומי חמה, בזה ודאי אסור לעשות כן ולהתפלל ביחידות, דתפלה בציבור עדיף, אבל לעבור זמן ק"ש וזמן ברכת ק"ש, והוי ברכות לבטלה, ודאי אין צריך ראייה שביחידות בזמנו עדיף טפי. ואפילו אם אין עוברים זמן הברכות רק שעוברים זמן ק"ש, נמי ראוי להתפלל ביחידות לקרות ק"ש בתפילין. אבל צ"ע איך יפרנס ההיא דברכות שקורא ק"ש במקוה כדי לקרותו כוותיקין, אע"פ שאינו מניח תפילין במקוה.

במה שכתב שעדיף להתפלל ביחידות מלהתפלל אחרי זמן ק"ש, כך נוקט גם הפרי יצחק (סי' א) שהעיקר לומר גם ברכת ק"ש בזמן ק"ש. אבל המשנ"ב פסק שיקרא ק"ש בזמן בלי ברכות ואח"כ יתפלל בציבור. דהנה כתב הרמ"א (או"ח מו, ט) וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו' בשכמל"ו, כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה. וכתב המשנ"ב (ס"ק לא) דבמקום שירא שהצבור יעברו זמן ק"ש, יכוין לבו כדין ק"ש ויכוין לצאת בזה המצות עשה דק"ש, וי"א שיקרא כל הפרשה ראשונה, ויותר טוב שאז יקרא כל השלשה פרשיות.

דברי "מעשה רב"

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן ה) מביא מש"כ בספר מעשה רב להגר"א ז"ל (ה' ק"ש ותפלה אות כ"ה) בזה"ל להתפלל שחרית כותיקין, ובלבד עם מנין עשרה דוקא. ונלמד מפשטות דברי הגר"א ז"ל דס"ל דתפלה בציבור עדיפא מתפלת ותיקין ביחיד, שהרי מתנה שיש להתפלל שחרית כותיקין, ובלבד שיהא זה עם מנין עשרה דוקא.

וכתב הצי"א שפלא על המשנ"ב שלא הזכיר מדעת הגר"א ז"ל שסותר את דעתו, אם לא שנאמר שפירש שדברי הגר"א אמורים לאלו שלא מהזהירים לקרות כוותיקין, אך זה דחוק, וגם היה לו עכ"פ להזכיר מה שכתוב במעשה רב.

ועי"ש שבסידור הגר"א בלקוטי דינים וביאורים להגרנ"ה ז"ל שואל ע"ד המעשה רב מההיא דירד לטבול, דמוקמינן לה בגמ' כוותיקין ושם לא היה עשרה דהא מסיים יתכסה במים ויקרא. ולכן כותב דכוונת הגר"א במעשה רב שם היא בגוונא דמתפלל בביהכ"נ דאסור שם להקדים תפלתו לתפלת הצבור אם לא שמתפלל בעשרה, ועי"ז הוא דקאמר דאפילו אם רוצה להתפלל כוותיקין לא יתפלל בביהכ"נ ביחיד. ואם ניתן להעמיס כוונה זאת בדברי המעשה רב, יהא באפשר ליישב גם דברי המשנ"ב ולומר שדברי המשנ"ב אמורים כשיתפלל ביחיד במקום שלא יהיה שם אח"כ מנין, באופן שלא נחית בזה להדין של האיסור להקדים בביהכ"נ תפלתו לתפלת הצבור שע"ז הוא שהמדובר לפי הנז' במעשה רב. אך פשוט דברי המעשה רב וסתימת לשונו לא משמע כן. ויש בזה עוד חידוש שזה שאסור להקדים תפלתו לציבור מיירי אפילו אם אין הציבור נמצא שם.

תפלב"צ לפני הנץ או ביחידות אחרי הנץ

בשו"ת פרי יצחק (ח"א סי' ב) נשאל האם עדיף להתפלל בציבור אבל לפני הנץ, או לחכות להנץ ואז יצטרך להתפלל ביחידות. עי"ש שהביא דברי רבינו ירוחם שזמן תפלה משיכיר את חבירו ברחוק ד' אמות, ומצוה מן המובחר שיתפלל אחר הנץ החמה מיד. עוד כתב רי"ו שפשוט בפרק תפילת השחר דאם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יצא.

ומסביר הדרישה (סק"א) שדעת רבינו ירוחם דג' זמנים הם, הרוצה להיות מן הותיקין המדקדקין במצות עושין המצוה מן המובחר יתפללו עם הנץ החמה, ומי שאינו מדקדק כל כך יכול לקרות לכתחלה משיכיר חבירו ברחוק ד' אמות, ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר נמי יצא.

א"כ כתב הפרי"י שלדבריו להתפלל משיכיר הוא זמן תפלה לכתחלה אלא שאינה מן המובחר, א"כ עדיף להתפלל בציבור משיכיר. אלא דהק' שברמב"ם מבואר שכל תפילה לפני הנץ אינו אלא בדיעבד, ומשמע אפילו משיכיר. ותי' דלפמ"ש הראשונים דעיקר זמן ק"ש לכתחילה הוא משיכיר, ומכיון שצריך לסמוך גאולה לתפילה ממילא גם זמן תפלה לכתחילה הוא קודם הנץ. ולפ"ז הרמב"ם הולך לשיטתו, דהנה הב"י (סי' נ"ח) כתב בשיטת הרמב"ם דעיקר זמן ק"ש הוא כותיקין מעט קודם הנץ, וכיון דעיקר זמן ק"ש הוא בסוף עמוד השחר קודם הנץ ממילא י"ל דעיקר זמן תפלה הוא רק דוקא לאחר הנץ, ולפ"ז אם התפלל קודם הנץ לא יצא רק בדיעבד. אולם לפי מה דקי"ל דעיקר זמן ק"ש הוא משיכיר, ממילא גם זמן תפלה לכתחלה הוא משעלה זו, אלא משום דכתיב ייראוך עם שמש מצוה מן המובחר להתפלל אחר הנץ. א"כ עדיף להתפלל עם הציבור ובלבד שיהיה אחרי משיכיר. אבל עדיין קשה שבשו"ע (או"ח פט) כתוב כדברי הרמב"ם שרק בדיעבד יצא אם התפלל משעלה עמוד השחר, ואינו מחלק בין לפני משיכיר לאחרי. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן י) מביא שבסידור צלותא דאברהם, כתב בפשיטות דתפילה בצבור עדיף, כדברי הפרי יצחק.

אמנם בספר תשובות והנהגות (כרך א סימן סז) נשאל במקום שמתפללין לפני הנץ אם להתפלל ביחידות אחר הנץ, והשיב דבשו"ע (סי' פ"ט) כתוב שעיקר זמן תפלה בנץ שנאמר ייראוך עם שמש, ורק היוצא לדרך שאינו יכול לכוון בדרך מתפלל קודם, ומסביר ע"פ הגר"א (תנ"ט) שמשמרות הלילה ברקיע של מלאכי עליון היינו עד נץ, ורק אז מתחלפות ע"ש, ובזוה"ק ובכתבי האריז"ל שעיקר זמן תפלה ביום, והיינו אחר נץ, שבשמים אז דוקא יום ומעביר לילה ומביא יום, ומשמר דיום עיקר זמן תפלת שחרית ולא קודם.

ומביא מה שכתב בפרי יצחק שעדיף להתפלל בציבור לפני הנץ מלהתפלל ביחידות לאחר הנץ, שזמן נץ רק לוותיקין, אבל קודם ג"כ כבר זמן תפילה לכל העולם. אבל העיר עליו דלשון השו"ע מוכח שזמן תפלה לאחר הנץ מיד, דהיינו עם הנץ ממש כוותיקין, אבל זמן תפלה נמשך גם לאחר הנץ עד ד' שעות, אבל לפני הנץ יוצאין רק בדיעבד או בשעת הדחק שיוצא לדרך. וכן במשנ"ב (ר"ס פ"ט) כתב דזמנה לכתחלה רק משתנץ החמה, ורק בדיעבד אם התפלל קודם הנץ יצא, ובשעת דחק ואונס מותר לכתחלה, ובביה"ל כתב דכן הסכמת הרבה אחרונים ופשיטא ליה כן בדעת השו"ע, אלא שהביא דעת הפרי"ח דמותר לכתחלה להתפלל קודם הנץ וכו', וכתב שאין למחות ביד הנהגתו להקל. ועל פי זה כתב שלא כדאי לבטל עיקר הזמן של תפלה גופא שהוא אחר הנץ, בשביל תפלה בציבור שעיקרה משום שעל ידה יש עת רצון.

אמנם למעשה כתב שכל זה באקראי אבל לא בקביעות, שאם בחורף יבטל בבוקר מתפלב"צ לחדשיים לא כדאי, שביטול תפלב"צ בקביעות עלול לגרום פריקת עול במצות תפלה בציבור, וסופו שיזלזל לגמרי בתפלה, לכן ראוי

להתפלל בציבור אף לפני הנץ. אבל אם רגיל להתפלל במנין לאחר הנץ, ואירע לו באקראי שאין מנין אלא לפני הנץ, ומתפלל ביחידות ושומע קדושה וברכו, יש לו על מה לסמוך לבטל תפלה בציבור ולהתפלל ביחידות עם הנץ, רק ישתדל לכוון בתפלתו ביחיד שהכוונה בתפלה ביחידות נצרכת מאד.